

УДК 1:316:323.21

DOI <https://doi.org/10.30970/2078-6999-2019-23-4>

ГЕНЕЗА КАТЕГОРІЇ МЕНТАЛЬНОСТІ В СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Ольга Гордійчук

Житомирський державний університет

вул. Велика Бердичівська, 40, 10002, м. Житомир, Україна

e-mail: osokol_83@ukr.net

Статтю присвячено аналізу загальних тенденцій еволюції наукових поглядів учених щодо концепцій формулювання категорії ментальності як історично сформованої психологічної структури. Доведено, що першим різновидом концепту ментальності стало положення «духу народу», яке було створено в межах об'єктивно-ідеалістичної філософії історії Нового часу. Ментальність трактувалася як певна особливість етносу або конкретної етнічної спільноти і важливий елемент самоідентифікації. Етнопсихологічний підхід розглядає ментальність у найширшому філософському значенні як систему вірувань, звичок, способів мислення та поглядів, сприйнятих і поширених у соціальному середовищі певної групи людей або у визначеному суспільстві. Залишаючись абстрактною категорією, ментальне трактували як синонім психічного, пов'язаний із мисленням та свідомістю людини.

У руслі психологічної концепції сукупним об'єктом ментальності є різноманітні компоненти народних культур, що зумовлюють дослідження індивідуальної свідомості, оскільки психологія народу відображає сукупність властивостей окремої особи. Встановлено, що загальні уявлення багатьох індивідів проявляються насамперед у мові, міфах і звичаях, а всі інші елементи духовної культури – вторинні й до них зводяться. Звичайно виявляють у вчинках життєві погляди, які зберігаються в міфах та стають загальним надбанням завдяки мові. Елементи духовної культури мають свою відповідність в індивідуальній психології, а національна свідомість є їх синтезом, що проєктує нову реальність. З'ясована потреба вивчати насамперед уяву, розум, моральність не окремого індивіда, а цілого народу, відображені в повсякденному житті, творчості та релігії.

Ключові слова: ментальність, менталітет, соціальна філософія, етнічна психологія, етнос, народ.

Вступ. Соціальна структура суспільства – це усталений зв'язок між елементами соціальної системи, який зумовлює об'єктивний поділ суспільства на окремі прошарки за численними критеріями. Саме осмислення ментальних особливостей окремих людей, різноманітних соціальних спільнот і цілих народів є важливою умовою для забезпечення їх безконфліктного й гармонійного проживання у складі соціуму або окремої його частини. Актуальність вивчення колективних та індивідуальних форм ментальності зростає в умовах процесу глобалізації, приводячи до стрімких соціальних зрушень, зміни форм мислення, появи нових потреб та інтересів. Ментальність формується під дією низки чинників у певному культурно-історичному контексті, вбирає в себе і передає далі досвід життєдіяльності всіх поколінь. Саме ментальність є тим імпульсом і мотивом, який часто не усвідомлюється, але визначає поведінкові імперативи великої спільноти, що своєрідно оцінює навколишню дійсність та своє місце в ній.

Мета статті полягає в тому, щоб провести аналіз загальних тенденцій еволюції наукових поглядів учених щодо концепцій формулювання категорії ментальності як історично сформованої психологічної структури.

Проблема ментальності в соціальній філософії включає вирішення питань методологічного та теоретичного рівнів. Уявлення членів спільноти про світ та своє місце в ньому відображається в картині світу, яка структурує й систематизує систему уявлень і образів та репрезентується через ментальність. Щодо поняття «ментальність» у науковій літературі представлені різні погляди. Більшість сучасних дослідників вивчають ментальність як феномен вираження індивідуальної та групової свідомості в часі й просторі, розглядають вроджені та набуті основи свідомості, вважаючи етнічне ближчим до полюса вродженого. Важливим завданням у цьому аспекті є дослідження категорії ментальності від моменту появи даного терміна і введення його в науковий обіг, що дозволить розкрити головні риси менталітету, який виступає інтегральною ознакою народу.

1. Тематизація концепту «ментальність». Концептуальне осмислення поняття «ментальність» розвивалось в англосаксонському та французькому дискурсах, у цих межах відбувався пошук соціально-психологічних особливостей представників різних етносів та властивостей поведінки. Англійська традиція зводить термін «ментальність» до латинського “*mentalis*” (розум, мислення, образ думок, душевний склад), визначаючи загальну духовну налаштованість щодо цілісної картини світу. У французькій традиції, завдяки Вольтеру, термін “*mentalité*” уживався на позначення повсякденних життєвих ситуацій. У буденному уявленні цей термін не вживався для пояснення соціально-психологічних особливостей соціальних груп чи окремих індивідів.

Більшість сучасних дослідників, аналізуючи генезис історико-філософської думки, схиляються до висновку, що вихідною теоретичною моделлю, або першим різновидом концепту ментальності, можна вважати положення «духу народу», яке створено в межах об'єктивно-ідеалістичної філософії історії Нового часу. У межах етнопсихологічного підходу ментальність як «душа народу» трактувалася як певна особливість етносу або конкретної етнічної спільноти, що полегшує її впізнавання [1, с. 3]. На нашу думку, запропонована назва дотично відповідає змісту філософсько-історичного й культурно-психологічного тлумачення природи нації та її базовому концепту, однак вона недостатньо виражає соціально-філософський контекст системного творення категоріального апарату.

У вихідній аксіоматиці концепт «дух народу» запропонований у межах соціальної філософії Ш. Монтеск'є. Французький філософ сформулював його зміст, сенси-значення ключового поняття-ідеї, інтерпретацію й аргументоване пояснення чинників його утворення як реальності культурного та політичного буття та їх детермінант. Ми погоджуємося з тезою В. Вілкова у спробі класифікувати філософсько-історичні уявлення Ш. Монтеск'є «про націю як про буття колективного духу», як вираження культурно-психологічних (із домінантою постулатів натуралізму) або етнопсихологічних теоретичних позицій [2, с. 117–121].

Звернемо увагу, що концептуально-теоретичну та системну розробку «духу народу» у формі філософської моделі світової історії та культури людства, включаючи осмислення регіональних і світових процесів націогенезу й національної державності, здійснили Й. Гердер, Г. Гегель. Гердерівська концепція та терміносистема вирізняється використанням чітких і виразних категорій «характер народу» та «національний характер», на відміну від понять «загальний дух», «дух народу», «душа нації», якими послуговувалися в соціальній філософії представники німецької філософської думки.

Саме така специфіка показує спадкоємність поглядів Й. Гердера до французьких просвітителів і акцентує особливості трансформацій сенсів-значень понять, а також ідей, що відбулися у процесі остаточного формування постулатів ментальності у формі концеп-

ції «духу народу». Зазначимо, що значну роль у становленні філософських засад романтизму відіграли твори саме французьких просвітителів. Порівняння смислових корекцій понятійного апарату періодів Просвітництва і романтизму у сфері соціальної філософії дозволяє сформулювати головну проблему ментального виміру. Для філософів-просвітників вона містила сукупність психологічних особливостей, визначаючи національну своєрідність культури й відмінності між народами. Сформована концепція розкривала «характер народів», будучи детермінованою зовнішніми обставинами, як-от клімат і спосіб правління.

Натомість романтики сприйняли дану позицію як вихідний пункт своїх роздумів, акумулюючи нові теми й поняття, зумовлюючи субституцію попередніх. Тому поряд із поняттям «національний характер» усе частіше починає застосовуватися вислів «національний дух» або «дух народу». І досить швидко категорія національного духу здобуває концептуальну самостійність. Якщо характер є сукупністю властивостей та рис, що становлять «особу», «образ» народу, то дух є чимось глибинним, що досягається не безпосереднім спостереженням, а проникненням у сутність. Характер проявляється, дух творить, причому не під впливом зовнішніх причин, а із самого себе. Логічним завершенням цієї концепції стало вчення про абсолютний дух Г. Гегеля, який надав даній тенденції концептуального оформлення. Особливістю гегелівської філософії є те, що поняття духу стає загальним пояснювальним принципом: «Гегелівський дух є якоюсь ідеальною законодавчістю. Дух народу становить передумову та зміст усіх форм його історичної діяльності – релігії, держави, моральності, мистецтва, філософії тощо, які, таким чином, виявляються в системній єдності <...>» [3, с. 102–103].

Категорія «дух народу» постає в гегелівській філософії відправною в концепції ментальності. Концепція Й. Гердера орієнтувала науковців на пошуки сутності та специфіки «духу народу» у міфології як синтезі духовної культури [4, с. 535]. Натомість Г. Гегель уважав це поняття та феномен субстанціальним, а сам «дух народу» фактично визначався ним на роль творця всього історичного буття. Зазначимо, що Г. Гегель обґрунтовував соціально-філософські причинно-наслідкові взаємозв'язки цінностей та сутностей індивіда так: «Дух народу становить духовну субстанцію кожного окремого громадянина. Не тільки збереження окремої людини базується на збереженні цього живого цілого, але останнє є також і загальною природою, інакше кажучи, сутність кожного всупереч його одиничності» [5, с. 69].

Небезпідставно Г. Гегель саме у ментальних чинниках убачав причину державного роз'єднання Німеччини. Вони відобразилися у специфіці німецької національної свідомості, через властивості національного характеру, який проявлявся у вимогах індивідуальної незалежності та відданні переваги «вільній волі одиничного та відмові від підкорення загальному» [6, с. 116]. У своїй соціально-філософській моделі історії Г. Гегель обґрунтовував територіальне об'єднання Німеччини як завершальну стадію у прогресивному розвитку людства, обумовлюючи «торжество німецького духу та культури над іншими, досягнення світового панування» [6, с. 132]. У концепції «духу народу» сутністю нації як основи націотворення вважалися мова й національна самосвідомість.

2. Ментальність як чинник практичної діяльності. Більшість представників концепції «духу народу» інтерпретували національне як конкретно-історичний прояв загальнолюдського, однак позбавлене принципових еволюційних можливостей. Зокрема, Г. Гегель зазначав: «Принципом в історії є визначеність духу як особливого духу народу. У цій визначеності він виражає як усі сторони своєї свідомості, так і прагнення дійсно-

сті; вона є загальною відмінною рисою його релігії, політичного устрою, моральності, правової системи, звичаїв, а також його науки, мистецтва і технічного уміння» [7, с. 87]. Важливою, на нашу думку, є ідея Г. Гегеля про народний дух, у значенні національного менталітету, що відображає всі форми суспільної свідомості через культуру. Стверджувалось, що національна культура як особлива духовна життєдіяльність народу розвивається лише на своєму власному ґрунті, без будь-яких відчутних зовнішніх впливів. Навіть більше, роль чинника спадкоємності та запозичень (цінностей, норм, ідеалів тощо) у бутті та розвитку кожної культури нації оцінювалась як негативне явище, яке руйнує її єдність і унікальність. У соціально-філософському аспекті – це наслідок інтерпретації проблеми єдності та багатоманітності світової історії через метафізичне розуміння співвідношення загальнолюдського й національного. Зазвичай це проявлялося в поділі народів на історичні та неісторичні.

Уперше категорія «менталітет» у синонімічному значенні душі як першоджерела цінностей та істин уживається у працях Р. Емерсона. Однак, поширення цей термін у соціальної філософії не набув через відсутність смислового навантаження. Нового осмислення ментальності як сфера «колективних уявлень» та їхнього впливу на суспільне життя набула у працях французького соціолога Е. Дюркгейма. Розглядаючи природу виникнення цих уявлень у суспільстві, дослідник вказує на їхній об'єктивний, незалежний від особистісної природи конкретного індивіда характер, оскільки вони існують поза індивідуальною свідомістю: «В основі наших суджень є відповідна кількість таких понять, які спрямовують наше свідоме життя. Якщо категорії є колективними уявленнями, тоді вони відображають різні стани колективу» [8, с. 213]. Кожен індивід впливає своїми почуттями та світоглядними уявленнями на суспільне життя, акумулюючи його розвиток. Однак цей процес стає можливим лише в результаті взаємовпливу та взаємообумовлених дій, приводячи до подолання меж індивідуальної свідомості: «Відбувається свого роду хімічний синтез, котрий концентрує, об'єднує синтезовані елементи і тим самим перетворює їх. Оскільки цей синтез – творення цілого, то власне ціле є тією сценою, на якій розгортаються його дії. Тому рівнодіюча сила, що виокремлюється з нього, виходить за межі конкретної індивідуальної свідомості, як ціле виходить за межі частини» [9, с. 234].

Кожний окремих індивід з моменту народження опиняється у вже сформованій соціальній реальності, тому змушений освоїти її у процесі своєї соціалізації. Вихідні схеми життєдіяльності, поведінки й орієнтації у світі людина набуває у процесі засвоєння мови та мовлення. Саме тоді формуються глибинні підвалини людського досвіду, які відкладаються в мовних структурах. Зміни мовних звичок призводять до трансформації ментальних настанов. Свої способи мислення та дії індивід намагається пристосовувати до вже наявних, оскільки ризикує наштовхнутися на упередженість із боку суспільства. Позбавлені індивідуальної природи конкретної особистості колективні уявлення розвиваються та змінюються [9, с. 240]. Об'єктивно презентуючи соціальну реальність та її ідеали, колективні уявлення не позбавлені світу суб'єктивності, його впливу.

Тому ментальність традиційно розглядають у найширшому філософському значенні як систему вірувань, звичок, способів мислення та поглядів, сприйнятих і поширених у соціальному середовищі певної групи людей або у визначеному суспільстві. Залишаючись абстрактною категорією, ментальне трактували як синонім психічного, пов'язаний із мисленням та свідомістю людини.

Зачинателем у застосуванні терміна “*mentalité*” виступив Л. Леві-Брюль у праці «Ментальні функції у відсталих суспільствах». Учений досліджує мислення первісної

людини та визначає поняття «ментальність» як відносно цілісну сукупність думок, вірувань, навичок духу, що створює картину світу та скріплює єдність культурної традиції в будь-якій спільноті. З виходом його праці «Примітивна ментальність» активізовано наукові пошуки суспільствознавців Франції. Об'єктивна інтерпретація так визначеного феномену вперше дозволила Л. Леві-Брюлю підійти до висвітлення «примітивної ментальності» як до природної, складної та водночас розвиненої діагностики індивідуально-психологічних особливостей особистості. Це дозволяє, на думку вченого, робити виважені передбачення та впроваджувати результати дослідження у *практичну діяльність людини*, що фактично й відбулося в умовах сучасності.

За допомогою категорії «менталітет» французьким ученим була встановлена відмінність у мисленні первісної та сучасної людини: «Певна група суспільства, яка має власні звичаї та традиції, володіє і власним мисленням. Різним соціальним групам відповідають різні форми мислення, оскільки звичаї та традиції є формою колективних уявлень як об'єктивної дійсності. Це приводить до висновку, що вивчення різних груп суспільства невід'ємне від дослідження колективних уявлень, які в ньому домінують» [10, с. 240]. Сформульована Л. Леві-Брюлем концепція ментальності дозволила обґрунтувати різнобічність проявів ментального у практичній діяльності первісного та сучасного суспільств, актуалізувати дослідження соціально-психологічних особливостей окремих соціальних груп.

Значну роль у дослідженні ментальності відіграв французький вчений Г. Ле Бон, який у праці «Психологія народів і мас» зазначав: «Кожний народ має душевний устрій наскільки ж стійкий, як і його анатомічні особливості, і саме від нього походять його почуття, його думки, його установи, його вірування та його мистецтва» [11, с. 12–13]. Широко вживав Г. Ле Бон термін «душа народу» як сукупність моральних та інтелектуальних особливостей конкретного народу. Душі різних народів набувають власні особливі риси та характеристики в результаті спадкових змін. Ці психологічні особливості французький учений називає національним характером, який, з одного боку, формує узагальнений тип, а з іншого – визначає риси конкретного народу. Водночас, як зауважує Г. Ле Бон, індивідуальні відмінності рідко повторюються, а тому й непомітні для суспільства.

Г. Ле Бон відкрив психологічний закон духовної єдності колективу, згідно з яким індивідуальна свідомість синтезується у групову, зумовлюючи початок обопільного сприйняття дійсності. За таких умов витворюється «колективна душа», яка за мінливого характеру розкриває ментальні особливості суспільства. Г. Ле Бон називає їх «колективним підсвідомим», яке ґрунтується на чуттєвому пізнанні навколишнього світу. Ядро цього пізнання становлять інстинкти та почуття, які мають свідоме начало. Отже, сукупність людей, за Г. Ле Боном, є визначальним способом становлення колективного підсвідомого в системі явищ суб'єктивного внутрішнього світу людей, спричиняючи до взаємного обміну почуттями між підсвідомим і свідомим.

Людині, за твердженням Г. Ле Бона, властиво піддавати змінам власні почуття й релігійні переконання під впливом законів спадковості – «вроджених уявлень» як несвідомих стереотипів світосприйняття, властивих усім членам етнічної спільноти. Французький учений приходять до висновку, що народи відрізняються один від одного виключно на основі психологічних особливостей, «що за установами, мистецтвом, віруваннями, політичними переворотами кожного народу знаходяться відомі моральні та інтелектуальні особливості, які зумовлюють його еволюцію» [12, с. 21]. Однак, аналізуючи концепцію ментальності Г. Ле Бона, важливо зазначити, що використані поняття для позначення мен-

талітету були абстрактними і не розкривали повною мірою своєрідність духовного світу народів.

3. Ментальність як «народна душа» і національний характер. Окремий напрям у дослідженні феномену ментальності пов'язаний із німецькими вченими Г. Штайнталем та М. Лацарусом, які досліджували психологію різних народів, сприяючи становленню етнічної психології як самостійної дисципліни. Формування цього напрямку розпочалося з видання «Лекції про душу людини і тварини», яке обґрунтовувало ідеї Г. Гегеля про «об'єктивний дух» і пропагувало теорію про «народний дух». В основі вчення була концепція «духу народу», який учені трактували як сталу таємничу субстанцію, що забезпечує єдність національного характеру за наявності індивідуальних відмінностей. Отже, на думку Г. Штайнтала та М. Лацаруса, постає необхідність аналізу внутрішньої сутності «духу народу», зумовлюючи осмислення відмінностей суспільних та релігійних поглядів, мови, міфів, моралі й інших сфер культури кожного народу. Саме тому вони виокремили частини дослідження психології народів, вважаючи, що етноісторична психологія розкриває сутність народного духу загалом, а психологічна етнологія аналізує конкретні його форми зокрема. Такий підхід, на думку вчених, дозволить пізнати психологічну сутність народного духу та його дії, відкрити закони внутрішньої, духовної або ідеальної діяльності народу в житті, мистецтві та науці, визначити засади, причини та передумови виникнення, розвитку й зникнення особливостей різних народів.

Виправдані і методологічно обґрунтовані учені вважали дослідження індивідуальної свідомості шляхом її розкладу на частини, оскільки психологія народу відображає сукупність властивостей окремої особи. За усталеною схемою поділу психічних процесів на пізнавальні, чуттєві, вольові відбувалося розмежування суспільних форм свідомості. Відповідно до вищезазначеного, Г. Штейнталь і М. Лацарус пов'язали міфологію з мисленням, релігію з почуттями, народну творчість з уявою. Отже, народний дух як базовий принцип свідомості поділявся на елементи, які групувалися за визначеними ознаками. Поєднання психології народу з індивідуальною свідомістю стає можливим лише тоді, коли дух народу пов'язує їх.

Зауважимо, що як напрям «психологія народів» мала методологічні недоліки, які випливали із трактування народного духу як субстанції, що не змінюється в часі; однобічно вивчалися результати психічної взаємодії – мови, міфології, релігії тощо, тоді як інші, не менш важливі процеси залишалися поза увагою дослідників. Отже, «невідповідність між усталеною схемою індивідуальної психології та поставленими соціально-психологічними завданнями приводила до багатьох нерозв'язуваних труднощів» [13, с. 129]. До них можна віднести самоспостереження, що передбачає вивчення психічних процесів на основі суб'єктивного спостереження над власними психічними явищами, й аналіз психології народів на основі збережених у мові форм світогляду народу.

Ідеї німецьких учених Г. Штайнталея та М. Лацаруса як основоположників нового напрямку розвинулися та частково реалізувалися у «психології народів» В. Вундта. Зазначимо, що В. Вундт вважається засновником структурної психології, головним принципом якої є вивчення структури свідомості. Поняття структури свідомості передбачає наявність у ній елементів і їхнього зв'язку, тому зусилля психологів спрямовані на пошук складових частин і способів структурування. У книзі «Елементи психології народів (Головні риси психологічної історії розвитку людства)» німецький учений обґрунтував концепцію, яка визначала статус національної психології на продовження та поглиблення індивідуальної свідомості. Тому процедури всіх досліджень В. Вундта, як зауважує С. Максименко, були

побудовані так, щоб відповісти на запитання: з яких елементів побудований предмет, що досліджується, як ці елементи комбінуються і чому виникає така, а не інша комбінація елементів [14, с. 20–21]. У структурі свідомості виокремлюються відчуття, образ та почуття. Якщо перший елемент визначається безвимірним ступенем вияву та тривалістю своєї дії, то два інші являють собою його спрощену форму. Синтез цих елементів та вищий рівень їх взаємодії закладають особливості унікальної структури, кожна одиниця якої відділяється від психічного життя. Отже, властивості внутрішньої єдності виражають особливості окремих частин.

Головним завданням етнопсихології, згідно із В. Вундтом, було вивчення історії людської культури з метою пізнання вищих проявів психічної діяльності людини. Звідси стає зрозумілим його намагання сформувані відносно самостійну сферу наукових знань на противагу індивідуальній психології. На думку В. Вундта, етнопсихологія повинна вивчати ті психічні особливості, які створено суспільним характером людського життя, їх неможливо пояснити в межах однієї лише індивідуальної свідомості, оскільки вони допускають взаємодію багатьох індивідуальних свідомостей. Загальні уявлення багатьох індивідів виявляються в мові, міфах і звичаях, а всі інші елементи духовної культури зводяться до них. Звичаї виявляють у вчинках та виражають погляди, які зберігаються у міфах, які стають загальним надбанням завдяки мові [15, с. 359]. Елементи духовної культури відображені в індивідуальній психології, що унеможливило їх відтворення з метою наукового вивчення.

Дослідник вважає, що «народна душа» є такою самою реальністю, що й індивідуальні душі. Але це не просто сума душ окремих індивідів, а їхній взаємозв'язок і взаємодія, що й визначає нові, специфічні явища зі своєрідними законами. Ці закони не суперечать законам індивідуальної свідомості, не визначають індивідуальну свідомість, але й не заважають її функціонуванню. Таке нове середовище зв'язку і взаємодії душ індивідів і утворює об'єкт народної психології. Народна свідомість є синтезом індивідуальних свідомостей, яка проєктує нову реальність, виражену в мові, міфах, моралі в результаті надіндивідуальної та надособистісної діяльності. В. Вундт погоджується із М. Лацарусом і Г. Штайнталем, що душа народу є поза індивідами. Із цього випливає й потреба вивчати насамперед яву, розум, моральність не окремого індивіда, а цілого народу, відображені в повсякденному житті, творчості та релігії. Джерела психічних явищ, на думку В. Вундта, містяться в індивідуальній свідомості.

Зазначимо, що В. Вундт заперечував наявність у народному духові незалежного від індивідуумів субстанційного ядра. В емпіричній психології душі відбувається безпосередній зв'язок психологічних явищ. Саме в цьому значенні психологія народів може використовувати поняття «народний дух». Субстанціональному розумінню В. Вундт протиставляє актуальне розуміння природи душі, закладаючи ідею розвитку етнічної психології, й знімає обмеження соціально-психологічних процесів буття, яке стоїть за ними.

Висновки. Отже, у межах тогочасної етнопсихології термін «менталітет» не живився, проте логіка міркувань учених дозволяє припустити, що йдеться саме про цей феномен.

Загалом, генеза ментальності відображала психологічні особливості менталітету як етнопсихологічної категорії і виступала системою уявлень та цінностей, які стимулюють й регулюють поведінку в соціокультурних реаліях буття. У працях дослідників вона виступає специфічним відображенням дійсності, яка зумовлена процесом життєдіяльності етносу в певних географічних, історичних та культурних умовах. Залишаючись абстракт-

тною категорією, ментальне трактували як синонім психічного, пов'язаний із мисленням і свідомістю людини.

Список використаної літератури

1. Гетало Т. Онтологія ментальності: філософсько-культурологічний аналіз : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.04. Харків, 1999. 19 с.
2. Вілков В. Генезис понятия нації. Вид. 2-ге. Київ, 2013. 440 с.
3. Кузнецова Т. Искусство и «дух народа» в проблематике немецкой эстетической мысли конца XVIII – XIX в. *Философия и общество* : научно-теоретический журнал. 2000. № 3 (20). С. 97–112.
4. Гердер И. Идеи к философии истории. Пер. А. Михайлова. Москва : Наука, 1977. 703 с.
5. Гегель Г. Философская пропедевтика. Работы разных лет. Т. 2. Москва, 1973. С. 7–212.
6. Гегель Г. Конституция Германии. *Политические произведения*. Москва : Наука, 1978. С. 66–184.
7. Гегель Г. Философия истории. *Философия истории : антология*. Москва : АО «Аспект Пресс», 1994. С. 70–99.
8. Дюркгейм Э. Социология и теория познания. *Хрестоматия по истории психологии: Период открытого кризиса (начало 10-х гг. – середина 30-х гг. XX в.)* / под ред. П. Гальперина, А. Ждан. Москва : Издательство Московского университета, 1980. С. 212–235.
9. Дюркгейм Э. Представления индивидуальные и представления коллективные. *Социология. Ее предмет, предназначение*. Пер. с фр. Москва, 1995. С. 207–243.
10. Леви-Брюль Л. Первобытное мышление. *Хрестоматия по истории психологии: Период открытого кризиса (начало 10-х гг. – середина 30-х гг. XX в.)* / под ред. П. Гальперина, А. Ждан. Москва : Издательство Московского университета, 1980. С. 236–256.
11. Лебон Г. Психология народов и масс. Санкт-Петербург : Макет, 1995. 313 с.
12. Лебон Г. Психология народов. *Психология толп* / сост. А. Боковиков. Москва : Институт психологии РАН ; КСП+, 1998. С. 14–121.
13. Будилова Е. Социально-психологические проблемы в русской науке. Москва : Наука, 1983. 232 с.
14. Максименко С. Генетична психологія учіння людини : монографія. Київ : Видавничий дім «Слово», 2017. 206 с.
15. Вундт В. Очерк психологии. Москва : Тип. И.Н. Кушнерев и К, 1897. 388 с.

GENESIS OF THE MENTALITY CATEGORY IN SOCIO-PHILOSOPHICAL DISCOURSE

Olha Hordiichuk

Zhytomyr Ivan Franko State University
Great Berdichevskaya str., 40, 10002, Zhitomir, Ukraine
e-mail: osokol_83@ukr.net

The article is devoted to the analysis of general tendencies of evolution of scientific views of scientists concerning the concepts of formulation of the category of mentality as a historically formed psychological structure. It is proved that the first version of the concept of mentality was the position of the “spirit of the people”, which was created within the objective-idealistic philosophy of modern-day history. Mentality was interpreted as a specific feature of an ethnic or specific ethnic community and an important element of self-identification. The ethno-psychological approach views mentality in its

broadest philosophical sense as a system of beliefs, habits, ways of thinking and attitudes, perceived and shared in the social environment of a particular group of people or in a particular society. Being an abstract category, the mental was interpreted as synonymous with the mental, associated with the thinking and consciousness of man.

In line with the psychological concept, the aggregate object of mentality is the various components of folk cultures that lead to the study of individual consciousness, since the psychology of the people reflects the set of properties of the individual. It is established that the general conceptions of many individuals are manifested, first of all, in language, myths and customs, and all other elements of spiritual culture are secondary and reduced to them. Customs found in life deeds of life, which are stored in myths and become a common heritage through language. Elements of spiritual culture have their relevance in individual psychology, and national consciousness is their synthesis, projecting a new reality. The need to study first of all the imagination, the mind, the morality of not an individual, but of the whole people, reflected in everyday life, creativity and religion, has been clarified.

Key words: mentality, social philosophy, ethnic psychology, ethnos, people.